

Кузик Наталя Юріївна
*асистент кафедри французької та іспанської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
natalya.kuzyk@lnu.edu.ua*

МЕТОДИКА ПРИКЛАДНОЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ: КОНЦЕПЦІЯ РОМАНА ІНґАРДЕНА У ТЕКСТІ РОМАНУ «У ЛАБІРИНТІ» АЛЕНА РОБ-ГРІЄ

Методика прикладної феноменології як одного з перспективних методологічних напрямів дослідження у літературознавстві і мовознавстві сформувалася шляхом перенесення в поле дослідження літературознавців і мовознавців основних принципів феноменології. Саме тому особливого значення у художніх творах набувають поняття інтенційності, досвіду, сприйняття загалом та сприйняття кольору, свідомості, ноєзи, ноєми і тілесності зокрема.

Філософські аспекти цих понять були висвітлені у працях Едмунда Гуссерля і згодом розвинені Морісом Мерло-Понті. Їхні ідеї також знайшли значний резонанс у літературознавстві Поля Рікьора і Романа Інґардена, зокрема у розвитку теорій, пов'язаних зі сприйняттям та інтерпретацією літературних текстів. У цьому процесі інтерпретації роль читача постійно зростає. Щоби мати справу з питанням сприйняття, важливо розрізнати сприйняття світу, речей, об'єктів, з одного боку, та мистецьких і літературних творів – з другого [1, с. 178].

Прикладом активного використання феноменологічних методів у дослідженнях із літературознавства, філології та естетики вважають праці польського філософа Романа Інґардена. У «Дослідженнях з естетики» Інґарден називає себе філософом, що готовий вивчати літературний текст, музичний твір або образотворче мистецтво за допомогою феноменологічних методик. На думку Р. Інґардена, твір мистецтва як утворення багатопланове, містить чотири плани: план звучання слів; план значущих одиниць; речень і груп речень; план схематичних образів, через які виявляються різні предмети, представлені у творі; план предметів, що представлені через, власне, інтенційні стани речей, які визначають (характеризуються) значеннями речень, що входять до складу твору [2, с. 52].

Як зазначає Сергій Григоришин, у другій і третій ознаках, що стосуються плану значущих одиниць та схематичних образів літературного твору, феноменологія перетинається з лінгвістичною семантикою [3, с. 122]. Проте у феноменології є своя особливість – працювати зі значеннями як ноєзо-ноематичними смислами. Нам вдалося завдяки тлумаченням ноєзи і ноєми, висловлених феноменологами, краще пояснити численні описи у творі А. Роб-Гріє, які констатують присутність того чи іншого об'єкта з детальною візуалізацією.

На прикладі уривків з роману А. Роб-Гріє, ми прослідкували мовне вираження ноетико-ноематичної кореляції. Опираючись на ці два поняття, ми показали, як оповідач і читач можуть разом зупинитися на одних і тих самих деталях і формувати у свідомості власний цілісний образ того чи іншого предмета, речі. У попередніх наших дослідженнях ми вже частково розглянули такі приклади, а саме в романі «У лабіринті» автор привертає увагу читачів до опису вуличних ліхтарів, які височіють посеред вулиць і колись були газовими ліхтарями (*les lampadaires qui s'élèvent au coin des rues, anciens becs de gaz transformés*). Автор зазначає, що ліхтарі перебувають у гармонійному поєднанні з рештою будинків, а далі виділяє окремі елементи ліхтаря. У такий спосіб читач повинен звернутися до системи власних знань, що актуалізує ноетичні акти пригадування та оцінки [4].

Отож, проведений аналіз підтверджує і пояснює крізь призму феноменології схильність А. Роб-Гріє до частого візуального змалювання дійсності, що у цьому контексті ілюструє зорову ноєзу. Ця ноєза може актуалізовуватись у численних ноємах і, таким чином, дозволяє бачити речі та предмети в різних виглядах чи ликах.

Феноменологічні тексти наповнені також різними ілюстраціями «інтуїтивного проникнення в сутності речей» на прикладі об'єктів з повсякденного життя [3, с. 4]. Говорячи про зосередженість письменників на візуальному сприйнятті речей і предметів, ми виділили також тему сприйняття кольору, яка представлена у працях філософів-феноменологів Едмонда Гусерля і Моріса Мерло-Понті. Базуючись на їхніх працях, присвячених розкриттю теми кольору, відзначаємо важливу роль світла, освітлення, середовища, форми предмета чи речі. Опираючись на ідеї феноменології (Едмонд Гусерль, Моріс Мерло-Понті) і дослідження в галузі лінгвістики (Крістіан Моліньє),

ми проаналізували представлення кольорних лексем. Особливу увагу зосередили на поясненні прикметників характеристик-доповнень кольору, які дозволяють авторові повніше передати колір речей, а читачеві його сприйняти, ураховуючи вплив навколишнього середовища. До прикладу, прикметник *poli* – лискучий, полірований від французького дієслова *polir* – полірувати, шліфувати, який використаний автором для опису поверхні скляної кулі і передбачає поняття кольору та впливу, адже скло стає полірованим завдяки тертю і набуває гладкого та блискучого вигляду (*C'est une bille de verre ordinaire, d'environ deux centimètres de diamètre. Toute sa surface est parfaitement régulière et polie*)[5].

Тема тілесності та феноменологічного опису досвіду тілесності також стала об'єктом нашого дослідження. За словами французького філософа Моріса Мерло-Понті, саме завдяки тілу ми можемо «часто відчувати» цей світ, «розуміти» його і знаходити в ньому сенс. М. Мерло-Понті розглядає тіло як чутливу істоту, він підкреслює «важливість розташування тіла, що постає перед світом, а також зв'язок візуального (кольори та матерія речей) з тілом, та його рухом» [6, с. 189]. Опіраючись на вищезазначені теоретичні міркування, ми виділили корпус соматичної лексики в романі «У лабіринті» А. Роб-Гріє, простеживши одну з головних активностей тілесності у творі, а саме зорову. Аналіз цього корпусу логічно привів нас до чотирьох характеристик тілесності, де особливу увагу ми приділили поняттю тілесності та однієї з її ознак – кінестези.

Проведений аналіз показав широкий діапазон використання феноменологічних концепцій для аналізу творів представників Нового роману. Феноменологи говорять про сприйняття особистістю реального світу і водночас про сприйняття літературних творів, де рефлексії свідомості автора переплітаються з власним досвідом читача і гарантують повноту розкриття змісту тексту завдяки низці мовно-стилістичних засобів, а саме кольорних лексем, соматичної лексики.

Список використаних джерел

1. Інгарден Р. Про пізнавання літературного твору (Фрагменти) Слово-Знак – Дискурс / Р. Інгарден // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – 2002. – С. 176–206.

2. Ільницький Д. У проекції двох дзеркал: Інгарден і Антонич у феноменологічному дискурсі/ Д. Ільницький // ТекаKom. Pol.-Ukr. Związ. Kult. – 2011. – С. 52–63. URL : <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/207-222-id.pdf> (дата звернення: 02.11.2022).
3. Григоришин С. Феноменологічний аналіз художнього твору: приклад Романа Інгардена / С. Григоришин // Українська полоністика. – 2014. – № 11. – С. 121–128.
4. Кузик Н. Феноменологічне тлумачення ноетико-ноематичної кореляції та способи її вираження в художньому творі / Н. Кузик // Південний архів (філологічні науки). – 2018. – № 76. – С. 70-74.
5. Kuzyk N. De l'aspect phénoménologique et littéraire de la perception des couleurs : Dans le labyrinthe d'Alain Robbe-Grillet (étude de cas)/ N. Kuzyk // Dixit Grammatica Sens(inter)dit. – 2021. – № 3. – P. 91-104.
6. Frank T. Lecture phénoménologique du discours romanesque / T. Frank. – Limoges : Éditions Lambert-Lucas, 2017. – 288 p.